

Ти дав мені найбільше у світі щастя. Ти був для мене всім, ким міг бути.

Певно, ми були найщасливішими людьми до цієї жахливої хвороби, з якою мені несла більше боротися.

Знаю, що отруюю тобі життя, що без мене ти зможеш працювати. І ти працюватимеш, я знаю.

Бачиш, я навіть писати правильно вже не годна. І читати теж. Просто мені хочеться сказати, що всім своїм щастям я завдячую тільки тобі.

Ти був нескінченно терпеливим і невимовно добрим до мене.

Мені хочеться це сказати, дарма що всі навколо

й так усе знають. Якби хто й зміг мене врятувати, то

це тільки ти. У мене не залишилося нічого, крім віри у твою безмежну добрість.

Я не можу більше псувати тобі життя.

Не думаю, що були люди, щасливіші за нас.

В.

Леонард вилітає з кімнати й кидається сходами вниз. Дорогою він озивається до покоївки: «Гадаю, з місіс Вулф щось сталося. Можливо, вона спробувала вкоротити собі віку. Куди вона попрямувала? Ви бачили, як вона виходила з будинку?»

Перелякана покоївка починає плакати. Леонард вибігає з будинку й поспішає до річки, минаючи на

своєму шляху і церкву, і овець, і верболіз. На березі немає нікого, крім чоловіка в червоній куртці, який безжурно рибалить.

Течія швидко несе її далі. Вона летить, мов яка фантастична істота, з розкинутими руками й розмаяним волоссям, а поли її хутряного пальта напинаються, неначе вітрила. Вона важко проривається крізь відблиски бурого зернистого світла. До берега ще недалеко. Її босі ноги (черевики спали) зрідка торкаються дна, по волі здіймаючи хмари мулу, сповненого чорних скелетиків листя. Це каламуття майже нерухомо стоїть у плесі, навіть коли сама вона зникає з очей. Пагони чорно-зелених водоростей, учепившись за її волосся й хутро пальта, раз по раз щільно прилягають до її очей, а тоді спорскують і пливуть поряд, то сплітаючись, то розплітаючись.

Нарешті течія прибиває її до широкої квадратної опори мосту неподалік Саутіса — спиною до річки, обличчям до каменя. Одна її рука зігнута в лікті перед грудьми, а друга випростана вздовж стегна. Над нею брижиться блискава поверхня, розпливчасто віддзеркалюючи біле важке хмаристе небо, помережане чорними силуетами граків. З мосту долинає гуркіт легкових і вантажних автівок. Мати із сином, якому близько трьох років, переходять через міст. У руках хлопчик тримає палицю. Раптом він зупиняється, присідає навпочіпки й проштовхує її між стовпчиками поруччя. Палиця падає у воду. Мати підганяє хлопчика, але потім усе ж дозволяє йому постояти й подивитися на те, як річка відносить його палицю вдалечінь.

Отакий він — цей день на початку Другої світової війни. Ось хлопчик із матір'ю посеред мосту, ось палиця,

що пливе за водою, ось тіло Вірджинії на річковому дні, ніби їй сниться і водне плесо, і палиця, і хлопчик із матір'ю, і небо, і граки... Мостом котить буро-зелена вантажівка із солдатами в одностроях. Вони привітально махають хлопчикові, який щойно жбурнув палицю у воду. Він махає їм у відповідь. Хлопчик наполягає, щоб мати взяла його на руки: так він зможе краще бачити солдатів, а солдати розгледять його. Це все передається мостові, резонує в його дереві й камені, заходить у тіло Вірджинії. Її обличчя, притиснуте щокою до стояна, вбирає в себе і вантажівку із солдатами, і матір, і дитину...

Місіс Делловей

Треба ще купити квіти. Кларисса вдає роздратування (хоч насправді страшенно любить такі справи), залишає Саллі прибирати у ванній і вибігає з помешкання, обіцяючи повернутися за півгодини.

Нью-Йорк. Кінець двадцятого сторіччя.

Вестибюльні двері прочиняються в такий чистий і погожий червневий ранок, що Кларисса мимоволі застигає на порозі, як завмерла б коло басейну, де бірюзова вода плеще об кахлі, а тонкі сонячні павутинки гойдаються в блакитній глибині. Стоячи на крайці басейну, вона так само відкладала б стрибок крізь прозору мембрану холоду, отой шок занурення. Попри свою приголомшливу безжальну брунатну старезність і невпинний занепад, Нью-Йорк неодмінно дарує кілька отаких літніх ранків, — ранків, сповнених усеосяжної непохитної віри в нове життя, яка часом аж видається комічною, немов мультиплікаційний персонаж, що без кінця-краю вскакує в неймовірні халепи й вискакує з них цілий і здоровий, без жодної подряпинки, готовий до нових пригод. Цього червня дерева вздовж Західної Десятої вулиці, які стирчать на квадратних клумбах поміж собачого лайна й зіжмаканих обгортки, знову вкрилися прегарним маленьким листячком. А у віконному горщику старенької пані, що мешкає поряд, серед

тьмяно-червоних запилюжених гераней пробилася пустотлива кульбабка.

Яка ж насолода, яке ж диво — бути такого червневого ранку живою, успішною, майже непристойно заможною і бігти в дрібних справах. Вона, Кларисса Вон, звичайна жінка (у її літах цього вже можна не приховувати) має купити квіти й улаштувати вечірку. Кларисса виходить із вестибюля, і її нога відразу торкається шорсткої й блискавої, мов слюда, поверхні червоно-брунатної кам'яної сходинки. Клариссі п'ятдесят два, лише п'ятдесят два, і вона в майже неприродно чудовій фізичній формі. Вона почувається не менш бадьоро, ніж того ранку у Веллфліті, коли вісімнадцятирічною через скляні двері вийшла в такий самий свіжий і аж до болю ясний день, заквітчаний зеленню. Поміж рогозу зигзагами літали бабки. Пахло травою й соснами. Річард теж вийшов слідом за нею, поклав руку на її плече й сказав: «Ну, вітаю тебе, місіс Делловей». Саме Річард приклав їй це ім'я на котрійсь п'яній вечірці, коли ні сіло ні впало кинувся запевняти її, що прізвище Вон до неї зовсім не пасує. Він заявив, що їй годилося б назватися на честь якоїсь значної літературної героїні, і, відкинувши зрештою всі її варіанти, як-от Ізабелла Арчер чи Анна Кареніна, наполог на місіс Делловей як на єдино прийнятному й очевидному виборі. Річ була не тільки в збігу імен (хоч саму вже цю обставину важко було знехтувати), а головню в передчутті схожості долі. Їй, Клариссі, явно не судилося стати жертвою невдалого шлюбу чи загинути під колесами поїзда. Вона народилася, щоб чарувати й процвітати. А з цього неминуче випливає, що Кларисса є і буде тільки місіс Делловей. «Хіба ж це не краса?» — спитала вона Річарда того ранку. «Краса — повія, — відповів він. — Я віддаю перевагу грошам».

Йому подобалося пускати дотепи. Кларисса ж, як наймолодша в їхній компанії і до того ж єдина жінка, завжди дозволяла собі краплину сентиментальності. Якщо тоді червень добігав кінця, то вони з Річардом уже були коханцями. Минув майже місяць, відколи Річард перестав ділити ліжко з Луїсом (Луїс був такою собі фантазією на тему «хлопчина з ферми», живим утіленням чуттєвості з млосними очима) і почав спати з нею.

«Що ж, а я віддаю перевагу красі», — сказала Кларисса. Вона зняла його руку зі свого плеча й укусила за кінчик указівного пальця трохи сильніше, ніж хотіла. Проте їй було лише вісімнадцять, і в неї з'явилося нове ім'я. Тож вона могла робити все, що заманеться.

Кларисса м'яко скрипить черевиками по сходах, ідучи по квіти. Чому ж вона не може гостріше переживати недоречний збіг Річардового успіху («мученицький пророчий голос американської літератури») і краху («у вас не виявлено жодної Т-клітини, жодної»)? Що з нею? Вона ж любить Річарда, повсякчас думає про нього, але, мабуть, цей день любить усе ж таки трохи більше. Любить оцю Західну Десяту вулицю в розпал звичайного літнього дня. І почувається наче розпусна вдова, яка, вибілівши пергідролем волосся, на чоловікових поминках визирає з-під жалобної вуалі перспективних женихів. З-поміж них трьох — Річарда, Луїса й самої Кларисси — вона завжди вирізнялася черствістю та воднораз схильністю до романтичних пригод. Уже понад тридцять років їй доводиться терпіти через це кпини, хоч вона давно вже постановила собі не зважати на них і втішатися своїми несерйозними чутливими вибриками, які, за Річардовими словами, дуже скидаються на недобру, але сповнену щирого захвату реакцію напрочуд вередливого й розвинутого над свої літа дитяти. Вона знає,

що такі поети, як Річард, зустріли б цей ранок інакше: вони кинулися б редагувати його, викреслюючи випадкову потворність разом із випадковою красою й шукаючи економічної та історичної правди в тутешніх старих кам'яницях, у похмурих архітектурних розкошах єпископального собору й у сухорлявому чоловікові середніх літ, що вигулює джекраселтер'єра (ці жваві маленькі кривоногі собаки заповнили раптом усю П'яту авеню), поки вона, Кларисса, просто милувалася б церквою, чоловіком та песиком. Було б, звісно ж, занадто по-дитячому, і вона це усвідомлює. Їй хочеться якихось гострих відчуттів, проте, якби вона зважилася признатись у цьому привселюдно, такий потяг (ще й у її віці!) дорівняв би її до наївних простаків — до християн з акустичними гітарами чи дружин, готових стати безхребетними в обмін на своє утримання. Одначе ці нерозбірливі емоції їй видаються цілком серйозними, наче все на світі — частина величезного незбагненого плану й кожна річ має власне таємне ім'я — ім'я, що його не висловиш жодною мовою, але зможеш побачити й відчути. Це тверде й незмінне захоплення і є, на думку Кларисси, душа (бен-тежне, сентиментальне слово, але як інакше це назвати?) — та частина, яка, певно, переживе смерть тіла. Кларисса ні з ким цього не обговорює. Вона ніколи не виливає своїх почуттів і не плеще дурно язиком. Хіба тільки зрідка вигукне щось із приводу очевидного вияву краси, зберігши зрілу стриманість. «Краса — повія, — іноді примовляє вона. — Я віддаю перевагу грошам».

Сьогодні ввечері вона вітатиме гостей. Наповнить помешкання стравами й квітами, дотепними та впливовими людьми. На вечірці вона буде Річардовим поводитирем — стежитиме, щоб він не перевтомився, а тоді відвезе його на церемонію нагородження.

Зупинившись перед світлофором на розі Восьмої вулиці й П'ятої авеню, Кларисса гордо розпростує плечі. «А ось і вона, — подумки зауважує Віллі Басс, який часто зустрічає її вранці на цьому перехресті. — Літня красуня, довговолоса й зухвало сива хіпі в джинсах, чоловічій бавовняній сорочці та національному взутті (індійському чи центральноамериканському) на своєму ранковому променаді. Вона й досі випромінює якусь дивну сексуальність — такий собі богемний шарм доброї чаклунки. А втім, сьогодні дивитися на неї чомусь сумно: вона стоїть мов аршин проковтнувши у своїй просторій сорочці та екзотичних черевиках і опирається земному тяжінню, неначе мамонтиха, яка, загрузнувши по коліна в смолі, перепочиває між даремними спробами визволитися, величезна та горда, майже безтурботна, і вдає, ніби розглядає принадні соковиті трави на далекому березі, хоч уже знає напевне, що залишиться тут на самоті й стане легкою здобиччю голодних шакалів, але все одно терпеливо чекатиме світанку. Років із двадцять п'ять тому вона, либонь, мала неперевершений вигляд і чоловіки мріяли померти від щастя в її обіймах». Віллі Басс пишається своїм талантом читати по обличчях історії життя й розумінням того, що всі старі люди були колись молодими. Нарешті спалахує зелене світло, і він іде далі.

Кларисса перетинає Восьму вулицю й відчуває безпорадну ніжність до поламаного телевізора, що валяється на крайці тротуару поряд з елегантною білою туфелькою з лакованої шкіри, до візка, на якому дбайливий продавець виклав броколі, персики та манго; біля кожного товару — спеціальний цінник із надлишком розділових знаків: «\$1,49!!», «3 за ОДИН долар!?!», «50 центів за штуку!!!!». Попереду, під

Аркою¹, ставши точнісінько між двома статуями Джорджа Вашингтона — воїна й політика (і в першого, і в другого обличчя понівечені негодою), співає літня жінка в темній, акуратно скроєній сукні. Саме отакою строкатістю, піднесенням і занепадом, заплутаністю та нестримною течією життя захоплює всіх це місто. Ви, звісно ж, знаєте історію Мангеттену й пам'ятаєте, що колись тут була дика місцина, яку викупили лише за кілька разків намиста, та все одно повірити в це годі. Здається, почни копати — і неодмінно знайдеш руїни давнішого міста, а потім іще давнішого, і ще. Під цементом і травою парку (Кларисса зайшла в парк якраз тоді, коли вулична співачка відкинула голову назад) лежать кістки бідняків та безхатьків, похованих у тому «гончарському полі», що його ось уже сто років як вибрукували, обернувши на Вашингтон-сквер. Коли Кларисса простує через цей цвинтар, де тутешні типи пошепки пропонують наркотики (звичайно ж, не їй), повз неї прошмигують троє темношкірих дівчат на роликах, а літня жінка заводить своє протяжне *i-i-i-i-i-i-i-i*. Клариссі легко й радісно на серці: вона тішиться своєю удачею та зручними черевиками (купленими на розпродажі в «Барніз»², та все ж...), хоч довкола неї — невблаганне вбозтво парку, яке проглядає навіть крізь трави й квіти, а ще — торгівці наркотиками (цікаво, чи зважаться вони на вбивство, коли дійдеться до цього?) і сила-силенна божевільних, нетямких та розгублених людей, чия фортуна, якщо й була раніше прихильна до своїх господарів,

¹ Арка — триумфальна арка із зображеннями кількох президентів США на Великій армійській площі в Брукліні (район Нью-Йорка). (Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інше.)

² «Барніз» — американська мережа магазинів модного одягу, заснована 1923 року.

тепер остаточно від них відвернулася. А їй однаково подобається цей світ, такий жорстокий та непорушний, і вона певна, що інші люди — і бідні, і багаті — теж його люблять, хоч і не можуть до пуття пояснити, за віщо. Бо чому ж ми тоді попри всі перепони й удари долі так хапаємося за життя? Навіть якщо воно шмагає нас дужче, ніж Річарда, навіть якщо від нас уже майже нічого не лишилося, навіть якщо на наших тілах самі виразки та гнояки й нам судилось аж до скону випорожнитися під себе, ми все одно відчайдушно хочемо жити. І причиною тут, на Клариссину думку, саме ота безоглядна любов. По бетону гуркотять машини — і він аж двигтить від їхніх коліс. З фонтана вириваються яскраві бризки води; поряд голі до пояса юнаки кидають один одному фризбі¹, а продавці з Перу і Гватемали на своїх сріблястих візках-жаровнях смажать у хмарах пряного диму апетитне м'ясо. На залитих сонцем лавках перемовляються літні жінки та чоловіки, раз по раз хитаючи головами; чується гудіння автомобільних клаксонів і бренькіт гітари (он той гурт нечупар — троє хлопців та дівчисько — награв, здається, «Eight Miles High»)²; на деревах тріпоче листя; плямистий пес гасає за голубами; з радіоприймача автівки, що проїжджає неподалік, долинає «Always love you...», а жінка в темній сукні досі тягне під аркою своє *i-i-i-i-i-i-i*.

Переходячи площу, Кларисса відчуває на собі водяний пил фонтана й раптом помічає Волтера Гарді. Ось він, м'язистий, у шортах та білій майці, спортивною ходою прямує в парк на Вашингтон-сквер.

¹ Фризбі (летючий диск) — спортивний прилад у формі диска завширшки 20—30 см із загнутими краями.

² «Eight Miles High» (англ. «Вісім миль у висоту») — пісня гурту «The Byrds» 1966 року.